

Nr 1598

Av fru Kristensson m. fl., i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 194, angående avveckling av Marvikenprojektet, m. m.

(Lika lydande med motion nr 1373 i Första kammaren)

Atomprogrammet

I Kungl. Maj:ts proposition nr 194 föreslås avveckling av Marvikenprojektet sedan det har dragit en kostnad av bortåt en halv miljard kronor. Det föreslås också att atomkraftstationen byggs om till en oljeeldad kondenskraftanläggning av sedvanlig typ för att söka rädda något av det nedlagda kapitalet. En häpen allmänhet, som har skandalen Durox i färskt minne, frågar sig hur det varit möjligt att så handha en statlig investering att hundratals miljoner kronor rinner bort till ingen eller ringa nytta. Har inga kritiska invändningar rests mot projektet och, om så varit fallet varför har dessa icke beaktats och vad ligger bakom frånvaron av löpande redovisning, som skulle kunnat möjliggöra ett tidigare avbrytande av projektet? Det är allt frågor som allmänheten har rätt att kräva svar på och som skall beröras i det följande.

I mitten av 1950-talet godkände riksdagen riktlinjerna för ett omfattande svenskt atomenergiprogram. Över AB Atomenergi har detta kommit att till betydande del finansieras av staten. Kostnaderna för det hittillsvarande programmet uppgår till över 2 miljarder kronor, varav ca 500 miljoner kronor belöper sig direkt på Marviken. Den *energipolitiska* bakgrunden var ökad självförsörjning, emedan vattenkraften så småningom skulle komma att bli färdigutbyggd och Sverige därmed bli alltmer beroende av oljeimport. I vissa svenska skiffersorter finns i fattiga koncentrationer stora mängder uran, som representerar en icke ringa energikälla. Önskan blev att kunna utnyttja denna genom att bygga atomreaktorer som kunde drivas med s. k. naturligt uran och behövde tungt vatten som moderator. Att i Sverige anrika uranet för att kunna driva andra reaktortyper t. ex. med lättvatten ansågs inte tekniskt och ekonomiskt möjligt.

Ett *industripolitiskt* motiv för ett svenskt utvecklingsarbete efter tungvattenlinjen låg i önskan att främja svensk elektrisk industris möjligheter att för landets behov och för export kunna tillverka och försälja utrustning för kärnkraftverk.

Även ett *militärt* motiv fanns med till en början.

För programmets genomförande lämnades ledningen för AB Atomenergi stor handlingsfrihet. Atomdelegationen tillkom dock 1956 för att yttra sig över bolagets anslagsäskanden m. m. Det kan inte sägas att invändningar inte restes mot sättet att bedriva arbetet. I Atombolagets styrelse framför-

1 — Bihang till riksdagens protokoll 1970. 4 saml. Nr 1598—1602

des kritik av professor Hannes Alfvén och i atomdelegationen av professor Torsten Gustafson stödd av två utomstående experter. Men kritiken avvisades. Vad meningarna i princip gick isär om gällde i första stadiet möjligheten att bygga relativt små kraft- och värmereaktorer till rimlig kostnad efter tungvattenlinjen och i andra stadiet att bygga en med lättvattenreaktorer konkurrenskraftig driftsuglig tungvattenreaktor.

Den första anläggningen blev Ågesta som är en tryckvattenreaktor, vars kostnad blivit omkring 200 miljoner kronor för 80 MW, dvs. 2 500 kronor/kW. Även om Ågesta ekonomiskt sett är mångdubbelt för dyr har den dock lämnat värdefulla bidrag till den tekniska utvecklingen samtidigt som den visat att det inte varit möjligt att bygga små reaktorer ekonomiskt.

Som det första försöket i full skala att driva en reaktor industriellt fullgör Ågesta en viktig uppgift, som dock främst är experimentell och icke ekonomisk. Marviken, som projekterades som i sammanhanget blott obetydligt större, var avsett att bli det följande steget i utvecklingen. I fyra väsentliga hänseenden planerades dess reaktor med svårbedömbara och komplicerade avvikelser från Ågestareaktorn. Den utformades som kokare, skulle drivas med anrikat uran som bränsle, konstruerades för att möjliggöra nukleär överhettning samt skulle byggas för att använda direktcykel med tungvattenånga för att driva turbinen. Redan genom valet av anrikat uran hade den svenska linjen i realiteten övergivits. Provdriften av anläggningen, när den var färdig härför, har dessutom visat att konstruktionen inte motsvarat förväntningarna ens tekniskt, utan driften har stött på stora svårigheter och problem.

När 1962 års riksdag fattade principbeslut om Marviken och 1963 års riksdag godkände projektets tekniska utformning och finansiella uppläggning, var den amerikanska utvecklingen inte känd. I början av år 1964 kom emellertid det ekonomiska genombrottet i USA för lättvattenreaktorerna. Det framstod då också klart på många håll på grund av de mycket stora prisskillnaderna mellan lätt- och tungvattenreaktorer att de senare icke skulle kunna bli konkurrenskraftiga ekonomiskt. Det statliga Vattenfall, som tillsammans med Atombolaget träffat avtal med ASEA om huvudleverantörskap av reaktordelen, skulle självt svara för byggnadsarbetena i övrigt. Vattenfall blev emellertid under intryck av lättvattenreaktorernas tydliga överlägsenhet tveksamt och frånträdde det tekniska och ekonomiska ansvaret, som helt överfördes på Atombolaget. I början av år 1965 sattes dock arbetena i gång med att uppföra stationen.

När det nu föreslås i propositionen att tungvattenprojektet i Marviken skall avvecklas, betecknar det det slutgiltiga misslyckandet för Atombolagets tungvattenlinje, såsom den hittills fullföljts.

Ett av motiven för atomprogrammet har varit att främja den industriella utvecklingen i Sverige på detta område. Det har därvid uppgivits att erfarenheterna av arbetet med tungvattenlinjen och Marvikenprojektet möjliggjort att man i vårt land genom ASEA, ASEA-ATOM, Uddcomb m. fl.

företag lyckats etablera en självständig reaktorindustri. Erfarenheterna av systemarbetet och projektledningen uppges på ett avgörande sätt ha bidragit till att ASEA kunnat klara de åtaganden som följt av huvudleverantörskapet för Oskarshamnsverkets lättvattenanläggning.

Beträffande den sistnämnda kan nämnas att den första enheten i allt väsentligt är färdig, att en serie prov genomförts och alltjämt pågår samt att laddning med den första bränslesatsen just i dagarna påbörjats. Man räknar med att anläggningen, inemot ett år försenad, framemot våren eller försommaren kommer att ge sina första väsentliga leveranser in på det svenska kraftnätet. Sedermera har ASEA erhållit beställning på ytterligare en enhet i Oskarshamnsverket, en enhet till Barsebäck och en till Ringhals. Dessa reaktorer utgör vidareutveckling av Oskarshamn I.

Den öppna och den undertryckta kritiken

Redan på ett tidigt stadium framfördes, som redan påpekats, kritik emot den svenska linjen. Den ovannämnda ändringen av avtalsförhållandena mellan Vattenfall och Atomenergi är ett tecken på detta. Numera är det även känt att en grupp tekniker inom Atomenergi, vilka bl. a. sysslat med att utvärdera erfarenheterna från Ägesta, i en PM och även på annat sätt framförde stark kritik mot Marvikenprojektet. Denna kritik tystades ned inom bolaget och kom aldrig till offentlighetens kännedom. I en tidningsartikel i Dagens Nyheter den 10 april 1968, vartill hänvisas, har ledamoten av atomdelegationen professor Torsten Gustafson riktat hård kritik mot hemlighetsmakeriet i Atombolaget och påvisat omöjligheten även för atomdelegationens ledamöter att få taga del av protokoll och övriga handlingar rörande atomprogrammets genomförande. Om dessa uppgifter är riktiga, måste det betecknas såsom anmärkningsvärt och stämmer föga med kraven på insyn, företagsdemokrati och medinflytande.

Även inom sakkunniga industri- och kraftverkskretsar växte sig kritiken allt starkare. De experter som stod till atomdelegationens förfogande torde åtskilliga gånger ha givit uttryck för denna. Därtill utvecklades utförligt starkt kritiska synpunkter av ett antal skribenter i Teknisk Tidskrift samt av Ingenjörsvetenskapsakademien i en utförlig inlaga.

Genom att atomdelegationen givits en annan uppgift än tidigare och inriktats på i första hand säkerhetsfrågor, isolerades industridepartementet från ett tekniskt och vetenskapligt kunnande som det är i starkt behov av.

I motionerna I: 464 och II: 553 år 1965 samt I: 491 och II: 561 år 1966 har vi sammanfattat och utvecklat vår kritik mot Marvikenprojektet.

Vi framhöll Marvikenprojektets komplicerade tekniska karaktär. Framför allt uttalade vi tvivel på att den nukleära överhettningen kunde genomföras. Vi ansåg det osannolikt att den svenska linjen någonsin skulle kunna utvecklas till en bärkraftig sådan. Vi påvisade samtidigt den utveckling som försiggick i andra länder och framhöll att det föreföll osan-

nolikt att någonsin en självständig svensk atomenergilinje skulle kunna hinna i fatt och konkurrera med t. ex. amerikanska lättvatten- eller engelska gaskylda reaktorer. Vi ansåg vidare att svensk industri på ett billigare och enklare sätt skulle skaffa sig erforderliga erfarenheter.

Vi framhöll båda åren att en nedläggning av Marvikenprojektet skulle bli billigare än ett färdigställande och yrkade på att proposition med förslag till fortsatt utbyggnad av Marvikens atomkraftstation skulle avslås. Vi yrkade också 1965 på att man skulle utreda frågan om Marvikens utnyttjande för energialstring i andra former.

Erfarenheterna har nu visat att de i motionerna framförda farhågorna på alla punkter fullständigt slagit in. Det hade vid varje tidigare tillfälle varit billigare att lägga ner projektet än att fullfölja det. Detta måste särskilt ha gällt år 1965 då arbetena knappast mer än påbörjats. Ingen hänsyn togs till motionerna. De avsågs.

Det är uppenbart att det ansvariga statsrådet och regeringen i sitt ståndpunktstagande stött sig på ett mycket litet antal personer som dessutom varit hårt knutna till regeringen. Man har omöjligt kunnat vara okunnig om den växande kritiken men uppenbarligen bestämt sig för att icke fästa något avseende vid den. Detta belyser en av svagheterna vid statligt företagande; man behöver icke göra rent företagsekonomiska bedömningar i vetskap om att skattemedel i sista hand står till förfogande om det går illa.

Mot bakgrund av det bedrövliga resultatet för atomprogrammets del och de stora skattemedelsbelopp som gått till spillo samt de ytterst otillfredsställande förhållandena i fråga om insynen talar många skäl för att en parlamentarisk undersökningskommission tillsättes. Denna skall ha till uppgift att utöver den redovisning som regeringen gör i sin s. k. vitbok klarlägga omständigheterna kring handhavandet av de medel som riksdagen beviljat. Den skall dessutom ha att föreslå de åtgärder som kan erfordras för att för framtiden förebygga att tekniskt komplicerade och för lekman svårförståeliga industriprojekt med statens pengar igångsättes och utföres utan en effektiv övervakning och kontroll från riksdagens sida.

Åberopande det anförda hemställas,

att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa att en parlamentarisk undersökningskommission tillsättes för att granska atomprogrammet och dess utförande och att framlägga förslag i överensstämmelse med motionen till förekommande av liknande händelser i framtiden.

Stockholm den 24 november 1970

Astrid Kristensson (m)

Staffan Burenstam Linder (m) Leif Cassel (m) Rolf Eliasson (m)

i Moholm

Carl Eric Hedin (m) Tage Magnusson (m) Karin Wetterström (m)

i Borås